

مصوت (أ) ونقش آن در گسترش معنای صفت فاعلی

أ.م. د. رنا علي مجيد
دانشکده زبان- دانشگاه بغداد

أ.د. غازي لعبيي شويل
دانشکده زبان- دانشگاه بغداد

کلید واژه: زبان فارسي. صفت موضوع. هجا باز

چکیده:

صفت فاعلی از لحاظ معنی به وضعیت و وصف انجام کار و چگونگی ادای آن توضیح می دهد ولی به این وضعیت و چگونگی ادای کار اکتفا نمی کند بلکه دورتر از آن رفت به تعبیردیگر به بیان ابعاد و وسعت معنا و اندازه آن می پردازد ... واقعاً این صفت از ادای تلفظ واج (أ) در بیان دلالت این صفت ها استفاده می کند مخصوصاً این واج در پایان کلمه واقع می باشد از قبیل: دانا ، توانا ، بینا ، ...

خصوصیت این صفت از بکاربردن مصوت (أ) در پایان این کلمات می آید زیرا این خصوصیت در سایر صفت های دیگر وجود ندارد و از نظیر این مصوت استفاده نکردند . صفات چه در آینده معین و مشخص شده می باشند .

در این بحث و بررسی به اهمیت و نقش مصوت (أ) در بیان معنای صفت ها اهمیت زیاد دادیم مخصوصاً واج (أ) است که نقشی مهمی در بیان استمرار و ثبات و گسترش معنا می پردازد.

تعریف مسأله

صفت فاعلی از جملهء صفت های مهم در بیان معنا و وصف نقش کارکنندهء و چگونگی انجام این کار به شمار می رود می توان گفت که آن یکی از شایع ترین صفت ها در گفتار و نوشتار به شمار می رود این صفت نیازی به بحث و بررسی زیاد دارد ، بویژه در بیان نقش آوا یا واج چه در تلفظ چه در کتابت است.... در حد امکان این مسأله در صفحات بعدی بحث خواهد شد .

سؤالات تحقیق

1. چرا مصوت (أ) نقش مهمی در بیان معنای صفت دارد .
2. آیا این صفت از لحاظ بیان معنا و دلالت ثابت می باشد یا متغیر و متنوع است .

3. نقش صفت های دیگر از لحاظ بیان معنا و دلالت چیست ؟

سابقهء تحقیق

ما بعنوان پژوهندگان دیدیم که اکثریت مطالعات متعلق به واج و نقش آن در بیان معنا از طرف اساتید معتبر زبانشناسی مورد بحث و بررسی ایشان قرار گرفته است ، مخصوصاً در مقالات دکتر محمد رضا باطنی : زبان و تفکر ، مسائل زبانشناسی نوین همچنین در کتاب های عربی نظیر: الدلالة الصوتية في اللغة العربية تأليف دکتر صالح سلیم عبد القادر الفاخري بیشتر آثارشان مربوط به این گونه از مطالعات است

ضرورت انجام تحقیق

همهء ابعاد زندگی ما نیازی به وصف فعال دارد . ما خوب می دانیم که فعالیت این وصف راجع به کار بردن صفت ها و انواع آن حاصل می شود ، در این بحث و بررسی به عامل دیگر در بیان وصف و گونه های نوعی آن برخورد می کنیم لذا ما به کشف مضامین و فحوای معنای این عامل که در واج (ا) مشخص می شود ، نیازی مبرم داریم .

فرضیه

با توجه به اهمیت مضامین معنایی این صفت ها دیدیم که همهء آنها از لحاظ بیان معنا شبیه هم هستند یعنی ساختمان این صفات به مصوت الف ختم می شوند فرضیه ای که ترسیم شده نشان می دهد که آن به ما نتیجه واحدی می دهد .

از این بابت این نتیجه حتماً مقدمهء علت عمده می باشد و آنرا از راه تحلیل و استقراء به دست می آوریم.

هدف

بیان نقش واج و صوت در افزایش و گسترش معنای صفت ها ، همچنین چرا برخی از صفت ها عنصرثبات دارد در صورتیکه سایر صفت های دیگر فاقد این عنصر می باشند .

روش انجام تحقیق:

روش توصیفی تحلیلی

یاد آوری

در اینجا باید نشان بدهیم که اصطلاح (واج) دارای دو معنا است در حین تلفظ به آن واج اطلاق می شود و در حین کتابت به آن حرف اطلاق می شود . منظور ما در این مطالعه واج است که از انواع مصوت های محدود به شمار می رود ، در تضاعیف این متن

این دو اصطلاح بکار برده شده یعنی هم اصطلاح مصوت وهم اصطلاح واج که بالاخره مراد معنای این مصوت و قتیکه در پایان کلمه می آید .

نگاهی به اقسام و انواع صفت ها

صفت ها همانطوری که می دانیم ((کلمه ایست که حالت و چگونگی اسم را بیان نماید)) (کرمانی ، 1370 ، ص 91) ، تشخیص معنی های صفت و عوامل دقت در بیان دلالت و ابعاد اجتماعی آن راجع به طرز ساخت و ساختمان این صفت می باشد ... انواع صفت ها در زبان فارسی زیادند ، صفت بر سه قسم واقع می باشند :

1. صفت ساده که متشکل از يك جزء می باشند نظیر زشت . زیبا

2. صفت مرکب که از دو جزء تشکیل می شوند نظیر بی عقل . باهوش

3. صفت مشتق که از بن فعل ترکیب می شود مانند درس خوان ، دانا

از آن سه قسمت انواع دیگر از صفت حاصل می شود از قبیل :

صفت های اشاره ، مبهم ، پرسشی ، شمارشی ، تعجبی ، بیانی ، فاعلی ، مفعولی ،

نسبی، لیاقت ، تفضیلی ، عالی .

همهء این صفات نقش مهمی در بیان عواطف و احساسات مردم جامعه ایفا می کند زیرا که حجم کاربرد این کلمات در هر روز قیاساً با سایر کلمات دیگر زیاده تر می شوند هر چیز نیازی به توضیح دارد ، معمولاً این توضیح از راه کاربرد صفات و انواع آن حاصل می شود . از مطالعه و جستجو در مفاهیم و فحوای این صفات دیدیم که واج و نحوهء بکار بردن آن در صفات اثری واضح و روشن دارد ، می توان گفت که این اثر هم جنبه مادی دارد و هم جنبه معنویست ، که این امر در صفحات بعدی روشن خواهد شد.

صفت فاعلی و نقش معنایی آن در دستور زبان فارسی

دستور بخشی از زبان شناسی است که درباره ی ساختمان آوایی ، صرفی و نحوی ،

و معنایی زبان بحث می کند . البته برخی دستور را شامل آواشناسی ، نحو و معنی شناسی می

دانند . (نک . حسن علی صفر ، 2020، ص227)

چنانکه گفته شد که صفت يك عامل خیلی مهم در بیان حالت و چگونگی اسم می

باشد ولی اکثریت این صفت ها از واج و نحوه کاربرد آن در بیان مفاهیم اجتماعی چه در حال

حاضر چه در آینده به صورت کامل استفاده نکند بجز واج (أ) که در صفات فاعلی نمایان و

واضح می باشد مخصوصاً و قتیکه در پایان این صفتها می آید از قبیل : دانا ، توانا ، رسا ،

شنوا ، بینا ، کوشا ، شکیبا ، زیبا ، جويا

صفت فاعلی برکننده کاری دلالت نماید که بعد از موصوف خود می آید و آنرا به صورت دقیق از لحاظ انجام کار خود وصف می کند ، صفت ها بطوری کلی از پیشوندها در جهت بیان موصوف خود استفاده می کند ، چنانکه گفتیم این اوصاف معین و محدود می باشند ولی در صفت فاعلی حدود مضامین کاریا ادای کننده این کار گشاده است و این به فعالیت بیان حرف الف راجع می گردد .

هجاهای زبان فارسی به دو دسته تقسیم می شوند هجای باز و هجای بسته زیرا که دلالت هر هجا بر حسب واج پایانی آن پیدا می شود ، ((هجای باز هجای است که به مصوت ختم شود، مانند گر ، کار ، کارد ، گرد)) (نجفی 1382، ص 69) اینجا اشاره می شود که واج (الف) در پایان صفات فاعلی عنصری مهم در افزایش معنای این صفت ها می باشد نقیض صفاتی که دارای هجای بسته می شوند ، یعنی به واج غیر از واج الف ختم می شوند از قبیل : آموزگار ، زیانکار ، خریدار ، آهنگر ، مسگر ، سنگدل ، سرسبز ، درنده خو ، بی عقل و امثال آنست .

اما از لحاظ کاربرد صفت های تفضیلی و صفت های عالی آنها اغلب برای مقایسه چند چیز در مورد بیان يك صفت به کار برده می شود ... اینجا باید در نظر بگیریم که یکی از نقشهای واج در کلام یا در خود صفت نقش میز است ، یعنی در بیان و توضیح معنا به کار گرفته می شود .

و این یکی از خصوصیت های کاربرد این گونه از واجها در زبان فارسیست زیرا که نطق و تلفظ واج (الف) خالی از سختی و دشواری می باشد .

در این خصوص می توان گفت که واج (الف) یکی از شش مصوت ها در زبان فارسی به شمار می رود که آنها عبارتند از مصوتهای کوتاه : e,o,a و مصوتهای بلند : i,u,a ((سه مصوت کوتاه e,o,a را که در خط الفبایی فارسی حرفی به ازای خود ندارند ، بر طبق سنت (حرکت) می نامند و با علامتهای زیر و پیش و زیر نشان می دهند)) . (نجفی ، 1382، ص 59) ((حرکت { حَ رَ كَ } (ع مص) حَرَكَة . جنبش . جنبیدن . مقابل سکون ، آرام ، آرامیدن ، درنگ ... رکضت . نهضت ... تکان . تکان خوردن . سید جرجانی گوید : حرکت ، اشغال حیزی است پس از حیزی . و هم او گوید : حرکت ، خروج از قوه است به فعل بر سبیل تدریج .)) (دکتر عقیل عبد الحسین، 2018، ص 21)

واج الف از حیث کمیت عبارت است از دو زیر می باشد . خصوصیت معنایی این واج راجع به خصوصیت ادای و تلفظ آن در اندام گفتار است که از قسمت درون کام شروع می شود

و در هنگام حرکت خود به هیچ مانعی مواجه نمی شود و از راه درون کام به امتداد لب و سایر اعضای دیگر تا می رسد به لب دندان کلا آسان و روان می باشد به تعبیر دیگر هیچ اثری از تنگ شدن یا بسته شدن عضله های گلو یا سایر اعضای دیگر اندام گفتار هنگام عبور این صوت یا این واج وجود ندارد ، همچنین می توان گفت که این صوت یا واج ، واج گسترده ، گشاده و باز است .

همین خصوصی تملادی در وصف این واج همچنین بر پدیده های زندگی منطبق می باشند که به معنی های وسعت دانش ، توانش ، شنیدن ، گفتن ، گوشیدن ، شکیبائی ، تبینائی ، زیبائی و امثال آن نشان می دهد .

خود این واجها در قرآن کریم به کاربرده شد ، خدای متعال در بیان مفاهیم و مضامین وسعت رحمت ایشان جمله ای از واژگان مشخص و معین در قرآن کریم خوانده می شود که در آیه بعدی زیر آنها خط کشیده شد :

((فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى (5) وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى (6) فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى (7))) (سوره الليل)

در مقابل آن جمله ای از واژگان می خوانیم که نشانهء تنگی، بی رحمت ، سختی و بخلی آن واژگان به واجهای صامت ختم شدند :

((تَبَتَّ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ (1) مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ (2) سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ (3))) (سوره المسد)

در این خصوص و در جهت تأکید این مفهوم از نظر زبان شناسان غرب دانیال جونز در تعریف (حرکت) می گوید :

((اصوات واگذار هنگام تلفظ آنها هوا به صورت مستمر بیرون می کند و در ادای آنها سایر اعضای دستگاه صوتی به آنها دخالت نمی کنند و مانعی در جهت بیرون کردن آنها وجود ندارد)) (الموسوی ، 2007 ، ص 91)

از سخن مذکور در می یابیم که عمل میکانیزم و صورت ادای این واجها در داخل دستگاه گفتار ربطی دارد با معنای (برون زبانی) آن می باشد

همچنین در بیان اهمیت صوت و نقش معنایی آن در زبان دکتر موسی اسعد عجمی می گوید : ((مع الصوت تدعن الدلالة و تسمو الوظيفة ، و تسلسل الرساله في الأرسال و الايصال . اذ لابد للموقف المأنوس صوت مهموس ، و للموقف المججل من صوت مُزلزل حتى ينسجم اللحن و الصوره ، و يتلأم المطلوب مع الاسلوب في وحدة متكاملة بدايتها الصوت و نهايتها المقصود منه و المنشود)) (عجمی ، 2011 ، ص 22)

مراد وی از آن صوت نقشی فعال در بیان معنا و دلالت دارد ، هر سخنی نیازی به شرایط ویژه دارد : به زبان و بافت موقعیت و نحوه کاربرد آن از لحاظ انسجام صوت با طبیعت کاروشیوه ادای آن ، کاری سخت نیازی به صدای نرم است . یکی از عناصر موفقیت در سبک خوب هماهنگ کردن واجها و الفاظ با نوع و طبیعت کار است .

سیری تحلیلی در نشانه های صفت های فاعلی

واقعا واژگان صفات فاعلی چه مخفف باشند چه کامل برخی از آنها به الف ختم می شوند . از قبیل کوشا ، بینا ، بویا ، ترسا ، شکوبا ، چویا ، آن الف ممدود به آخر بن مضارع اضافه می شود همچنین نشانه های دیگر هست از قبیل (نده) که به آخر مضارع اضافه می شود نظیر: پرسنده ، بافنده ، گوینده ، تابنده ، شنونده ، نویسنده ، بیننده ... و نشانه (چی) که به آخر اسم معنا همچنین اضافه می شود از قبیل : تماشاچی ، شکارچی ، همه این نشانه ها عبارتند از واجهای مصوت هستند در ضمن (های) غیر ملفوظ در بافنده ، نویسنده ، گوینده که معادل آن از لحاظ تلفظ حرکت (زیر) می باشد حرکت (زیر) نیبی از حرکت صوت الف به شمار می رود همچنین صفت های فاعلی که با پسوند (أ ، ن) ساخته می شوند نظیر: تابان ، روان ، خندان ، پرسیان ، به آنها صفت حالیه می گویند . و صفت های فاعلی که با پسوند (گار) نظیر (گروگار) ساخته می شوند به آن صیغه مبالغه می گویند.

همه این صفات معنای ثابت و مستمر ندارند در صورتیکه صفت های فاعلی که با پسوند واج (أ) ختم می شوند به آن (صفت مشبهه یا دائی) می گویند . (نگ صالحی ، 71 ، صص 63-64)

علت آن راجع به نشانه (أ) و نقش آن در بیان وسعت و گسترش معنا می باشد . با توجه به همه واژگان صفت فاعلی که زیر این عنوان واقع می باشند دیده می شود که فقط صفت های که به (أ) ختم می شوند به آنها صفت دایی و ثابت اطلاق می شود و آن امر راجع به استمرار فعالیت کننده و سازنده آن صفت می باشد ، یعنی به وقت و مقطع زمانی محدود نمی شوند بلکه همیشه گشاده ، بار ، و در حال استمرار است . علاوه بر این اهل زبان می گویند (صفت مشبهه) یعنی آن صفتی که با اسم فاعل تشبیه می کنند .

و آن اسعی مشتق است که بر صاحب آن صفت دلالت می کند به تعبیر دیگر خصوصیت ثبات و استمرار دارد از قبیل گویا، دانا، توانا و در زبان عربیست ((علت شباهت آن با اسم فاعل راجع به اینکه صاحب این صفت حامل معنای خود این صفت است همچنین صاحب این صفت صیغه های جمع و تذکیر و تأنیث را قبول می کند یعنی مفهوم و مضمون این اصطلاح مخصوصاً از موضوع صرف در زبان عربی گرفته شد)) (نک طباطبائی، 1390، ص218)

این از جنبهء صرفی ولی از جنبه معنایی و دلالتی مورد توجه گویندگان زبان فارسی قرار گرفته است و به آن از لحاظ انتخاب معنی های متنوع و گوناگون اهمیت زیادی دادند حتی می بینیم که معنی های منسجم با خصوصیت واج الف وضع کردند .

نتیجه گیری

1. هجاهای باز نقش مهمی در بیان معنای واژگان ایفا می کند.
2. از آنچه گفته شد در می یابیم که سایر واژه ها و واجهای مصوت از قبیل (و، ی، ا، اُ، -، -، -) نقش مهمی دیگر در بیان معنا بازی می کند و از راه مقایسه میان این واژگان به معانی دیگر می رسیم .
3. بحث و بررسی های گذشته به مضامین معنایی این واژگان اهمیت زیاد نداده اند ، یعنی مطالعات ایشان همیشه مبنی بر ساخت و ساختمان واژگان می باشد ولی نقش واجها چه در اول کلمه ولی نقش واجها چه در اول کلمه یا وسط آن وجود ندارد .
4. این واژگان از لحاظ معنا دارای جنبه معنوی می باشند این جنبه از لحاظ میکانیزم ونحوه حرکت و جریان این واجها در درون دستگاه گفتار واقع می باشد .
5. این گونه از بحث و بررسی ها در چه بر باز کردن مطالعات دیگر و متنوع می باشد .

منابع فارسی

- ارژنگ ، غلام رضا : دستور زبان فارسی ، نشر قطره ، 1377.
- انوری، حسن و حسن احمدی گیوی: دستور زبان فارسی 2، چاپ چهاردهم، انتشارات فاطمی، (1375)
- باطنی ، محمد رضا ، مسائل زبانشناسی نوین، انتشارات آگاه ، تهران ، 1352 .
- باقری ، مهدی ، مقدمات زبانشناسی ، انتشارات دانشگاه پیام نور ، 1370 .
- ساغروانیان ، سید جلیل فرهنگ اصطلاحات زبانشناسی ، مشهد ، نشر نما ، 1369.
- کرمانی ، حاج عباس عطاری : دستور زبان فارسی ، هدیه، مؤسسه مهشاد ، 1370 .
- طباطبائی ، سید محمد رضا : صرف ساده ، قم ، 1391 .
- نائل خانلری ، پرویز: دستور زبان فارسی ، انتشارات بنیاد ، فرهنگ ایران.

- نجفی ، ابو الحسن ، مبانی زبانشناسی و کاربرد آن در زبان فارسی ، انتشارات نیلوفر ، 1382 .
- یاسعی، رشید و دیگران. دستور زبان فارسی، پنج استاد، چاپ دوم، انتشارات نگاه، 1371 .
- منايع عربي
- القرآن الكريم
- عجمی موسى اسعد : نظام الحروف في النحو والصرف ، بيروت ، دار المحجة البيضاء ، 2011 م .
- الفاخرى ، صالح سليم عبد القادر: الدلالة الصوتية في اللغة العربية . الاسكندرية ، 2007 م .
- الموسوى ، مناف مهدي : علم الاصوات اللغوية ، بغداد ، 2007 م .
- مجله ها
- صفر ، حسن علي ، مجلة كلية اللغات ، جامعة بغداد ، العدد 41 ، 2020 .
- محمد ، عقيل عبد الحسين ، مجلة كلية اللغات ، جامعة بغداد ، العدد 38 ، 2018 .

Persian sources

- Arjang, Gholam Reza: Grammar of Persian language, Qatre publication, 1377.
- Anuri, Hassan and Hassan Ahmadi Giwi: Persian Grammar 2, 14th edition, Fatemi Publications, 1375(
- Batani, Mohammad Reza, New Linguistic Issues, Agah Publications, Tehran, 1352.
- Bagheri, Mehdi, Introduction to Linguistics, Payam Noor University Publications, 1370.
- Sagharvanian, Seyyed Jalil Farhang of Linguistic Terms, Mashhad, Neshar Nama, 1369.
- Kermani, Haj Abbas Attari: Persian Grammar, Gift, Mehshad Institute, 1370.
- Tabatabai, Seyyed Mohammad Reza: Safar Sadeh, Qom, 2011.
- Natal Khanleri, Parviz: Persian grammar, Anadham Publications, Farhang Iran.
- Najafi, Abu Al-Hassan, Linguistics basics and its application in Persian language, Niloufar Publications, 2012.
- Yasimi, Rashid and others, Persian Grammar, Panch Ostad, second edition, Negah Publications, 137

Arabic sources

The Holy Qur'an

- Ajmi Moussa Asad: The system of letters in grammar and transliteration, Beirut, Dar Al-Mohjah Al-Bayda, 2011.
- Al-Fakheri, Saleh Salim Abd al-Qadir: Al-Dalalah al-Husatiyeh in Al-Laghga al-Arabiya, Alexandria, 2007.
- Al-Mousavi, Manaf Mahdi: Science of phonemes, Baghdad, 2007

Magazines

- Safar, Hassan Ali, Journal of Islamic Studies, Baghdad University, Issue 41, 2020.

- Mohammad, Aqeel Abdul-Hussein, Journal of Islamic Studies, Baghdad University, No. 38, 2018.

Summary in English

Vowel (a) and its role in expanding the meaning of active adjective

Keywords: Persian language adjective Al-Maqta al-Fazhi Al-Muftuh.

Summary:

In terms of meaning, the active adjective explains the state and description of doing work and how it is performed, but it is not limited to this state and how it is performed, but it goes further than that and expresses the dimensions and extent of its meaning and size... really This adjective uses the pronunciation of the phoneme (a) to express the meaning of these adjectives, especially this phoneme is located at the end of the word, such as :Wise, powerful, seer...

The feature of this adjective comes from the use of the vowel (a) at the end of these words because this feature is not present in other adjectives and they did not use the equivalent of this vowel. What attributes will be determined in the future?

In this discussion and investigation, we gave great importance to the importance and role of the vowel (a) in expressing the meaning of adjectives, especially the phoneme (a) that plays an important role in expressing the continuity, stability and expansion of meaning .

حرف العلة (أ) ودوره في توسيع دلالة صفة الفاعل

أ.د. غانري لمبي شويل

كلية اللغات - جامعة بغداد

أ.م.د. مرنا علي مجيد

كلية اللغات - جامعة بغداد

rnd30@colang.uobhdad.edu.iq

الكلمات المفتاحية: اللغة الفارسية. صفة الفاعل. المقطع اللفظي المفتوح.

الملخص:

صفة الفاعل من حيث المعنى توضح حالة ووصف العمل وكيفية أدائه، ولكنها لا تقتصر على هذه الحالة وكيفية أدائها، بل تذهب إلى أبعد من ذلك وتعبر عن أبعادها ومداها. المعنى والحجم... حقاً تستخدم هذه الصفة نطق الصوت (أ) للتعبير عن معنى هذه الصفات، خاصة أن هذا الصوت يقع في نهاية الكلمة، مثل: دانا (عالم)، توانا (قوي)، بينا (بصير) ميزة هذه الصفة تأتي من استعمال حرف العلة (أ) في نهاية هذه الكلمات لأن هذه الخاصية غير موجودة في الصفات الأخرى ولم يستخدموا ما يعادل هذا الحرف المتحرك. في هذا البحث والتحقيق أولينا أهمية كبيرة لأهمية ودور حرف العلة (أ) في التعبير عن معنى الصفات، وخاصة الصوت (أ) الذي يلعب دوراً هاماً في التعبير عن استمرارية المعنى وثباته واتساعه في قضية النبر التي تعد من الفونيمات الفوق تركيبية التي لاتقل أهميتها الوظيفية في اللغة عن الفونيمات الترميبية، والعلاقة الوثيقة بين النبر و المقطع الصوتي وخاصة في الصفة الفاعلية .